

A felsőoktatási továbbtanulás mint humántőke-befektetés

FÉNYES HAJNALKA¹ – MOHÁCSI MÁRTA²

ABSZTRAKT

Dolgozatunkban a felsőoktatási továbbtanulás motivációit vizsgáljuk a felsőoktatási hallgatók körében, illetve azt, hogy ezek milyen társadalmi és demográfiai háttérváltozókkal függenek össze. Kutatási módszerünk kvantitatív, egy, a partiumi térségben lekérdezett 2014-es hallgatói minta adatait használtuk fel ($N = 1792$). Kutatásunk elméleti háttérét az emberi tőke modell és a bourdieu-i tőkekonvertálási elmélet adja. Az empirikus részben a kérdőívben szereplő tíz továbbtanulási motiváció mentén klaszterelemzést végeztünk, és vizsgáltuk a klaszterek és a háttérváltozók kapcsolatát is. Eredményeink szerint a legfontosabb továbbtanulási motiváció a tudásgyarapítás volt, azaz az emberi tőke elméletben központi szerepet betöltő későbbi magasabb jövedelem szempontja háttérbe szorult. A hallgatók a tőkekonvertálási modellel összhangban inkább kulturális és kapcsolati tőkét akartak szerezni, amikor a továbbtanulásról döntöttek, ami később anyagi, vagy más formában megtérülhet nekik. Azonban a továbbtanulási motivációkat befolyásolta a diákok társadalmi háttere, de hipotézisünkkel szemben az anyagi szempontok nem voltak egyértelműen fontosabbak a rosszabb háttérű diákoknak, mint a jobb háttérűeknek.

KULCSSZAVAK: felsőoktatási továbbtanulási motivációk, emberi tőke modell, tőkekonvertálás, kvantitatív elemzés

ABSTRACT

Studying further in higher education as a human capital investment

In our paper, we examine the motives of further studies in higher education among higher education students, as well as how socio-demographic variables modify these motives. Our research method is quantitative. We used a research database gathered in the historical Partium region in 2014 ($N = 1792$). The theoretical backgrounds of our research are the human capital theory and Bourdieu's capital conversion model. Based on ten motives of further studies, we made a cluster analysis and examined the relationships of these clusters and the socio-demographic background variables. Our finding is that the most important motive of further studies among students was expanding knowledge. Therefore, the motive of getting higher wages in the future,

¹ Habilitált egyetemi docens. Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

² Adjunktus. Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

KÖZELKÉP – Tanulmányok

which is the central aspect in the human capital model, proved to be of minor importance. Based on the capital conversion theory students wanted to gain cultural and social capital when they decided to study further, as both can be profitable for them in the future. However, while the motives of further studies were affected by the social background of students, contrary to our hypothesis, financial motives were not more important for those students coming from disadvantage backgrounds than for other students.

KEYWORDS: *motives of higher education studies, human capital model, conversion of capital, quantitative method*

Bevezetés

Tanulmányunkban egy hallgatói adatbázis alapján vizsgáljuk a felsőoktatási továbbtanulási motivációkat, illetve azt, hogy ezeket milyen demográfiai és társadalmi háttértényezők befolyásolják. Kutatási kérdésünk, hogy a későbbi magasabb bér és jobb állás a továbbtanulás által mennyire befolyásolja a diákok továbbtanulás melletti döntését, azaz mennyiben tekinthető tudatos humán tőke befektetésnek. Az emberi tőke elmélet jóslatából következően a diákokat elsősorban a későbbi anyagi megtérülés motiválhatja, de nem elhanyagolható szempont a továbbtanulás során szerzett kapcsolati és kulturális tőke sem. A szerzett kapcsolati és kulturális tőkét később gazdasági tőkévé is konvertálhatják a diákok, azaz ezek is végső soron anyagilag térülhetnek meg számukra. Fontos megjegyezni azt is, hogy Engler (2011) a kismamák felsőoktatás melletti döntésénél megtérülési mezőkről beszél, ahol a továbbtanulás nem egyetlen célja a gazdasági tőke növelése. Például a felsőoktatásban tanuló nők számára a szerzett tudástőke családi kapcsolataikban (gyereknevelésben és a házastárral való viszonyban) is kamatozik, és a tanulás alatt szerzett kapcsolati tőke magánéleti vonatkozásban is megtérülhet.

Elméleti háttér és hipotézisek

Az emberi tőke elmélet szerint a felsőoktatási beruházás (a tanulással járó lemondások, költségek) megtérülése elsődlegesen a későbbi magasabb bér (Mincer 1958, Becker 1964, Schultz 1983).

Magyarországon a felsőoktatás expanziója hatással lehet a felsőoktatási beruházás megtérülésére. Galasi (2002b) szerint az expanzióval a munkaerőpiac kínálati oldalán több diplomás munkaerő jelenik meg, melynek hatása lehet rögzített kereslet mellett, hogy a felsőoktatás bértöbblete a középfokú végzettségűekkel szemben lecsökken. Emellett elképzelhető az is, hogy a fiatal diplomások keresete jelentősen elmarad az idősebb (korábban diplomát szerzett) egyének keresetétől is.

Azonban a felsőoktatás bértöbbletét számos magyarországi vizsgálat kimutatta, a felsőoktatási expanziót követően is, melynek oka, hogy a diplomások kínálatának

KÖZELKÉP – Tanulmányok

növekedése mellett a diplomások iránti kereslet is jelentősen nőtt ebben az időben, így a diploma bérelőnye nem csökkent jelentősen, és a fiatal diplomások sem keresnek sokkal kevesebbet, mint az idősebbek (Galasi 2002a, 2002b, Kertesi – Köllő 2006a, 2006b). Róbert (2018) hívja fel a figyelmet, hogy az emberi tőke elmélet empirikus alkalmazásai elsősorban a kínálati hatásokra összpontosítanak, de a befektetések megtérülésénél a keresleti oldal alakulásával és illeszkedésével is számolni kell. Magyarországon a munkaerőpiac gyakorlatilag felszívta a megnövekedett diplomás munkaerőt.

Kutatási kérdésünk, hogy a diákok körében vajon az anyagi megtérülés, a könnyebb munkához jutás és az elismert foglalkozás szerzése mennyire motivál a továbbtanulás során (ezzel csak azt tudjuk megvizsgálni, hogy az emberi tőke elmélet következtetését számításba veszik-e a diákok ezeknél a döntéseknél, és a tényleges megtérülést nem vizsgáljuk). Azonban dolgozatunkban vizsgálni fogjuk azt is, hogy a továbbtanulás motivációi (a motivációk típusai) milyen társadalmi háttértényezőktől függenek.

Dolgozatunkban az emberi tőke elmélet mellett Bourdieu (1998) tőkefajtákkal kapcsolatos elméletét vesszük alapul. A tőke fogalma a közgazdaságtanból ered, eszerint a tőkejavak megszerzése a fogyasztásról való ideiglenes lemondással jár együtt (be kell ruházni, hogy birtokolhassuk őket), valamint e javakkal való rendelkezéssel nő a későbbi termelékenység. A tőke két formáját különböztetik meg: a pénztőkét és a fizikai tőkét (épületek, gépek, berendezések stb.) (Samuelson – Nordhaus 2017). Bourdieu (1998) a gazdasági tőke mellett megkülönbözteti a kulturális és kapcsolati tőkét is, emellett ír a tőkefajták konvertálásáról is.

Bourdieu a francia oktatási rendszer tanulmányozása során figyelt fel arra, hogy a kulturális erőforrások is tőkeként funkcionálhatnak, e javak birtoklásával is nő a későbbi termelékenység. A kulturális tőke megszerzése is beruházással jár, amely részben az oktatásban való részvétellel, részben a családi szocializáció során történik. A beruházásból profit származik, azaz a kulturális tőke később pénzzé is konvertálható. A kulturális tőke három formája a bensővé tett, inkorporált tőke (pl. a tartós képességek), az objektivált (tárgyasult) kulturális tőke (festmények, könyvek, lexikonok stb.), illetve az intézményesült tőke, mint például az iskolai végzettség és a különböző titulusok. A kapcsolati vagy más néven társadalmi tőke alatt pedig Bourdieu azon aktuális és potenciális erőforrások összességét érti, melyek a kölcsönös ismeretségek révén állnak rendelkezésre az egyén számára. Eszerint tehát nemcsak a kapcsolatháló kiterjedtsége számít, hanem azon gazdasági, kulturális és kapcsolati erőforrások összessége is, amit az egyén a kapcsolatain keresztül mozgósítani tud. Emellett Bourdieu kiemeli a csoporthoz tartozáson alapuló társadalmi tőke szerepét is (Bourdieu 1998).

Bourdieu (1998) szerint a gazdasági tőke elsősorban pénzzé konvertálható, a kulturális és kapcsolati tőke is bizonyos feltételek mellett átalakítható gazdasági tő-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

kévé. Emellett a gazdasági tőke a másik két tőkefajta alapja lehet. Azonban a kulturális és kapcsolati tőke nemcsak gazdasági tőkévé konvertálható, illetve önmagában a gazdasági tőke nem elegendő a kulturális és kapcsolati tőke megszerzéséhez.

A továbbtanulásra is jellemző lehet a tőkekonverztálás. Eszerint a továbbtanulás által szerzett kapcsolati és kulturális tőkét a diákok később egy jobb állás elnyerésével gazdasági tőkévé konvertálhatják. Pusztai (2004, 2009, 2011) munkáiban kiemeli a diákok kapcsolati erőforrásainak pozitív szerepét mind a tanulmányi előmenetelben, mind a későbbi álláskeresés során.

A dolgozatunk újszerűségét adja, hogy megvizsgáljuk a továbbtanulás motivációinak fontossági sorrendjét, és ebben a formában teszteljük, hogy mennyiben veszik figyelembe a diákok az emberi tőke modell jóslatát. Emellett a motivációk szerint csoportokat (klasztereket) is képzünk a diákok körében. A motivációk vizsgálata során, Bourdieu munkáira építve, vizsgáljuk a diákok tőkegyűjtési motivációit, és a lehetséges tőkekonverztálási esélyeit is.

Pires (2009) szerint a továbbtanulást belső és külső motivációk is vezérlik. Belső motiváció lehet a tudásba vetett hit, a társas kapcsolatok építése a továbbtanulás által, a tanulás öröme, és végül a szakmai motiváció (karrierépítés és kompetenciafejlesztés), mely utóbbi a dolgozatunkban kiemelt szerepet játszik. Külső motiváció lehet a gazdasági motiváció (protekción és munkaszerzés), illetve a kényszer és külső nyomás (család, barátok vagy a munkahely ösztönzése). Lehetnek emellett származékos motivációk is, például hogy még ne kelljen dolgozni vagy, hogy ne unatkozzon az egyén. Tóth (2018) faktorelemzésének eredményei szerint a két legfontosabb motivációs típus a kényszer hatására (a család, a barátok és a tanárok nyomására) való továbbtanulás és a szakmai motivációk (jól jövedelmező állás, vezető pozíció, elismert foglalkozás szerzése a továbbtanulás által). Kutatásunk kérdőívét a fent felsorolt motivációk mentén alakítottuk ki (a motivációk listáját lásd az első táblázatban).

Dolgozatunkban feltételezzük azt is, hogy a továbbtanulás motivációi függenek a diákok nemétől, korától és társadalmi háttérétől. Veroszta (2014) eredményei szerint az iskolázottabb szülőkkel bíró hallgatókat a felsőoktatási beruházás jövedelmi megtérülése kevésbé motiválta, mint az alacsony szülői kulturális tőkével bíró hallgatókat, és a családi szakmai kapcsolódás esetén szintén kisebb volt a hallgatók jövedelmi motivációja. Veroszta (2014) nyomán – hipotézisünk szerint is – a jobb gazdasági és kulturális társadalmi háttérű diákok kevésbé veszik figyelembe a továbbtanulás során az emberi tőke modell jóslatát, azaz kevésbé fontosabbak számukra az anyagi motivációk, mint rosszabb háttérű társaiknak. Életkor szerint pedig, feltételezésünk szerint, a továbbtanulási motivációk nem térnek el, viszont Fényes (2010) alapján feltételezzük, hogy a férfiak számára az anyagi megtérülés fontosabb, mint a nőknek.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Adatok és módszerek

Kutatásunk kvantitatív, vizsgálati módszereink a keresztábla-elemzés, a variancia-elemzés és a klaszterelemzés, melyeket az SPSS programcsomaggal végeztünk el. Adataink az IESA kutatásból³ származnak, ahol 1792 kérdőívet töltöttünk ki a történelmi partiumi régióban, 2014-ben másodéves nappali tagozatos BA és BSc hallgatókkal és elsőéves nappalis MA és MSc hallgatókkal. A vizsgálati régió három ország határvidéke (Magyarország keleti két megyéje, Románia nyugati határmenti része és Ukrajnából a kárpátaljai terület). A minta karonként reprezentatív, és karonként csoportos mintavétel keretében egyes véletlenszerűen kiválasztott szemináriumi csoportokat kérdeztünk le teljeskörűen, biztosítva a minta valószínűségi jellegét.

Eredmények

Elsőként a felsőoktatási továbbtanulási motivációk fontossági sorrendjét vizsgáljuk meg (1. táblázat).

1. táblázat. A továbbtanulási motivációk fontossági sorrendben
(hány % tartotta fontosnak)

Gyarapítsam tudásom	94,3%
Könnyebb legyen elhelyezkedni	83,8%
Elismert foglalkozásom legyen	80,0%
Jól jövedelmező állást találjak	76,4%
Sokféle kapcsolatot alakítsak ki	67,4%
Megfogadjam a szüleim, tanárain tanácsát	44,9%
Nagyobb esélyem legyen vezető pozíció elérésére	44,5%
Kövessem a családi példát	21,6%
Még ne kelljen dolgozni	20,6%
Kövessem barátaim példáját	12,9%

Forrás: IESA 2014

Az első táblázat szerint a továbbtanulás legfontosabb célja a diákok számára a tudásgyarapítás (a kulturális tőke növelése), és csak ezt követi a könnyebb elhelyezkedés és az elismert foglalkozás szerzése (azaz a szakmai előmenetel). Csupán negyedik szempont a jó jövedelem, és az ötödik a kapcsolatépítés. A családi és baráti példakövetés, és hogy ne kelljen még dolgozni, az utolsó három helyen szerepel. Kö-

³ Institutional Effect on Students' Achievement in Higher Education kutatás a SZAKTÁRNET project (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009) keretében zajlott.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

zepas erősségű szempont a vezető állás reménye, és a szülői és tanári tanács megfogadása a továbbtanulásnál.

A továbbiakban a 10 motiváció alapján csoportokat (klasztereket) képeztünk a diákok körében. A képzett négy csoport létszáma 323 és 588 fő közé esett (2. táblázat).

2. táblázat: A továbbtanulási motivációkból képzett klaszterek (a 0,5 feletti klaszter középpontokat szürkén jelöltük)⁴

	1	2	3	4
Jól jövedelmező állást találok	0,94	0,85	0	1
Elismert foglalkozásom legyen	0,96	0,86	0,54	0,77
Nagyobb esélyem legyen vezető pozíció elérésére	0,97	0,6	0,07	0,15
Gyarapítsam tudásom	0,97	0,94	0,9	0,94
Könnyebb legyen elhelyezkedni	0,95	0,91	0,54	0,86
Még ne kelljen dolgozni	0,2	0,39	0,12	0,15
Sokféle kapcsolatot alakítsak ki	0,9	0,86	0,54	0,04
Kövessem a családi példát	0,01	0,94	0,08	0,04
Kövessem barátaim példáját	0,03	0,51	0,03	0,05
Megfogadjam a szüleim, tanárain tanácsát	0,53	0,91	0,24	0,19
N	588	342	323	512

Forrás: IESA 2014

A klaszterek elnevezése a következő:

- 1: tőkenövelők (gazdasági, kulturális és kapcsolati)
- 2: tőkenövelők családi nyomásra
- 3: elsődlegesen kulturális tőkenövelők
- 4: erős anyagi és szakmai célúak

Elsőként a klaszterek nemi megoszlását vizsgáltuk, de ebben nem volt szignifikáns eltérés, tehát a nem nem befolyásolta a továbbtanulási motivációkat. Érdekes eredmény, hogy a férfiakat és nőket hasonló arányban motiválják az anyagi célok, pedig itt a férfiak előnyére gyanakodhatnánk.

A következőkben a diákok 14 éves kori állandó lakhelyének településtípusát vizsgáltuk klaszterenként, és itt már szignifikáns különbségek voltak (3. táblázat).

⁴ K-means klaszterlemzés, az adathiányokat pairwise módszerrel kezeltük és az iterációk száma 100.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

3. táblázat. Az állandó lakóhely településének típusa 14 éves korban a továbbtanulási motivációk szerint (%)

	Falu	Város	Összesen
Tőkenövelők	34,98%	65,02%	100%
Tőkenövelők családi nyomásra	38,68 %	61,32%	100%
Elsődlegesen kulturális tőkenövelők	44,9 %	55,1%	100%
Erős anyagi és szakmai célúak	34,34%	65,66%	100%
N	619	1037	1656

Forrás: IESA 2014

A khi-négyzet próba * szinten szignifikáns.⁵

A harmadik táblázat szerint a sima vagy családi nyomásra tőkenövelőknél több a városi származású diák, összhangban a várakozásokkal. De az erős anyagi és szakmai célok esetén is több a városi lakos (pedig a városiak elvileg jobban élnek, de ezek szerint fontosabb nekik a pénz, mint a falusiaknak). Az elsődlegesen tudásgyarapítók (kulturális tőkenövelők) körében pedig az átlagosnál kevesebb a városi származású és több a falusi fiatal.

Ezután a diákok családjának anyagi helyzetét (a rendszeres anyagi gondok előfordulását) vizsgáltuk meg klaszterenként. (4. táblázat)

4. táblázat. Előfordulnak-e rendszeres anyagi gondok a családban (%) a továbbtanulási motivációk szerint

	Nem	Igen	Összesen
Tőkenövelők	90,59%	9,41%	100%
Tőkenövelők családi nyomásra	92,9%	7,1%	100%
Elsődlegesen kulturális tőkenövelők	85,05%	14,95%	100%
Erős anyagi és szakmai célúak	86,79%	13,21%	100%
N	1420	178	1598

Forrás: IESA 2014

A khi-négyzet próba ** szinten szignifikáns.

A negyedik táblázat szerint a mindhárom (gazdasági, kulturális és kapcsolati) tőkefajta növelőknél kevesebb anyagi gond van a családban (az adj. rezid. érték szerint elsősorban a családi nyomásra tőkenövelőknél), az összefüggés szignifikáns és összhangban van a várakozásokkal. További eredmény, hogy az elsődlegesen tu-

⁵ Itt és a további táblázatoknál * jelöli a 0,01 és 0,05 közötti szignifikanciát, ** a 0,001 és 0,01 közöttit, és *** ha a szignifikancia szint kisebb, mint 0,001. Az aláhúzott értékek pedig azt jelölik, hogy a cellába több eset került, mint az a véletlen elrendeződésből következne, azaz az adj. rezid. érték magasabb, mint 2.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

dásukat (kulturális tőkéküket) gyarapítóknál viszont gyakoribbak az anyagi gondok (ennek a lehetséges okairól lásd az összegzést).

Az életkor, az anya és apa elvégzett osztályainak száma és az anyagi helyzet objektív (tartós fogyasztási cikkekkel való rendelkezésből képzett index 1–10) és szubjektív (1–10-ig rangsorolták a családot egy, az országban átlagos családhoz képest) mutatójának átlagait a továbbtanulási motivációk szerint az ötödik táblázatban láthatjuk (5. táblázat).

5. táblázat. Egyes demográfiai és társadalmi háttérmutatók átlagai a továbbtanulási motivációk szerint

		Kor	Apa elvégzett osztályai	Anya elvégzett osztályai	Objektív anyagi helyzet index	Szubjektív anyagi helyzet
Tőkenövelők	Átlag	21,31	12,29	12,76	5,84	5,16
	N	537	474	472	558	498
	Szórás	3,08	2,32	2,35	2,25	1,24
Tőkenövelők családi nyomásra	Átlag	21,15	13,38	13,62	5,80	5,32
	N	326	300	301	342	307
	Szórás	2,57	2,61	2,65	2,30	1,24
Elsődlegesen kulturális tőkenövelők	Átlag	21,34	12,62	12,97	5,52	5,05
	N	311	292	288	323	301
	Szórás	3,04	2,38	2,42	2,07	1,25
Erős anyagi és szakmai célúak	Átlag	21,13	12,59	12,88	5,65	4,97
	N	494	464	458	512	468
	Szórás	2,52	2,32	2,34	2,15	1,19
ANOVA		NS	***	***	NS	**

Forrás: IESA 2014

A diákok kora szerint nem tértek el a továbbtanulási motivációk, összhangban a várakozásokkal. Az apák és anyák elvégzett osztályainak száma viszont a családi nyomásra tőkenövelőknél a legmagasabb, összhangban a várakozásokkal (a többségében értelmiségi szülők erősen ösztönözték gyermekeiket a továbbtanulásra és a tőkenövelésre).

Szignifikáns eltérés volt még a szubjektív anyagi önbesorolásnál is (1–10 hová sorolja a családot). Az erős anyagi és szakmai célúaknál ez a besorolás a legalacsonyabb, azaz a rosszabb szubjektív anyagi helyzetű családok gyerekei jól akarnak ke-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

resni, összhangban a várakozásokkal. A tőkenövelés családi nyomásra viszont a jobb anyagi helyzetűekre jellemzőbb.

Összegzés

A továbbtanulási motivációknál összességében csak a negyedik szempont volt a továbbtanulás által szerezhető magasabb jövedelem, és a szakmai célok is csak a második és harmadik helyen szerepeltek, azaz az emberi tőke modell jóslatát csak részben vették figyelembe a diákok. Legfontosabb továbbtanulási motiváció a tudásgyarapítás volt. A továbbtanulási motivációk alapján négy csoportot képeztünk. Legnagyobb csoport (588 fő) a *tőkenövelők* (gazdasági, kulturális és kapcsolati), második az *erős anyagi és szakmai célúak*, harmadik a *tőkenövelők családi nyomásra*, és a legkisebb pedig az *elsődlegesen kulturális tőkenövelők* csoportja (323 fő). Ezután megnéztük a motivációk társadalmi háttérváltozókkal való kapcsolatát.

Érdekes eredmény volt, hogy az elsődlegesen kulturális tőkenövelés a továbbtanulás által (ami lehetne egy tradicionális értelmiségi attitűd) nem a legmagasabban iskolázott és legjobb anyagi helyzetű szülők gyerekeire jellemző. A legjobb gazdasági és kulturális helyzetben, ahogy az várható volt, a családi nyomásra tőkenövelő csoport volt. Az erős anyagi és szakmai célok viszont – a várakozásokkal összhangban – inkább a rosszabb anyagi helyzetű családok gyermekeire voltak jellemzőek.

További fontos és rendhagyó eredményünk, hogy az elsődlegesen kulturális tőkenövelők (tudásgyarapítók) csoportja inkább a falusi, és inkább a rosszabb anyagi helyzetű családok gyerekeiből áll. Ezeknek a diákoknak, a várakozásokkal ellentétben nem voltak fontosak a továbbtanulás által elérhető anyagi és szakmai (karrierépítő) célok. Feltételezésünk szerint ez abból is eredhet, hogy a diákok nincsenek tudatában annak, hogy a továbbtanulás és a felsőfokú végzettség mekkora bérelőnyvel jár. Ezen diákok továbbtanulása tehát lehet, hogy nem racionális kalkuláción alapul, éppen hátrányosabb helyzetük következtében, melynek oka lehet, hogy a családi környezetben kevés példát látnak sikeres karriert befutó értelmiségiekre.

Fontos eredmény az is, hogy az erős anyagi és szakmai célok inkább a városiaknál fordultak elő, mint a falusiaknál, pedig a városokban elvileg jobban élnek az emberek. Ennek az lehet az oka, hogy a városiak jobban tudatában vannak a továbbtanulás által szerezhető magasabb jövedelemnek, és több pozitív példát látnak maguk előtt.

Nemenként a továbbtanulási motivációk nem tértek el, ami részben ellentmond az eddigi eredményeknek, miszerint az anyagi szempontok fontosabbak a férfiak, mint a nők számára.

Összességében a dolgozat elején megfogalmazott hipotézisünk csak részben teljesült, a tisztán anyagi megtérülés a továbbtanulást csak kevésbé motiválta, bár lehetséges, hogy ez csak látszólag van így, és a diákok normakövető válaszadása („nem divat” ma anyagiasnak lenni) okozta ezt az eredményt. Emellett, eredményeink sze-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

rint a diákokra inkább jellemző lehet a tőkekonvertálás, hiszen a továbbtanulásnál kulturális és a kapcsolati tőkét is akarnak gyűjteni (ez motiválja őket), és azt feltételezzük, hogy ez később anyagi formában (és esetleg magánéleti formában is) megterül nekik.

Fontos eredmény az is, hogy a hátrányos társadalmi helyzetű diákok esetén a továbbtanulási döntés elképzelhető, hogy nem tisztán racionális kalkuláción alapul, és lehet, hogy nincsenek tudatában a diploma piaci értékével. Mindezek miatt fontos lenne már a középiskolákban tudatosítani a hátrányos helyzetű tehetséges diákokban a felsőoktatási továbbtanulás fontosságát és a magasabb elérhető kereseteket, és ezzel – feltételezésünk szerint – nőne körükben a továbbtanulók aránya is (bár tudjuk, hogy sok esetben a továbbtanulás akadálya nem csak ez, hanem a család rossz anyagi helyzete és a hiányzó kulturális tőke, ami a jó hátterű diákoknál nem jelent akadályt).

Elemzésünk korlátja, hogy a továbbtanulás motivációit csak a demográfiai és társadalmi háttérváltozók mentén vizsgáltuk, és nem vizsgáltuk az országok közti, illetve a képzési terület, kar és képzési szint szerinti különbségeket. Emellett érdekes lenne megvizsgálni a továbbtanulás motivációt aszerint is, hogy hányadik helyen jutott be a diák az egyetemre, illetve vett-e részt más felsőfokú képzésben korábban. Erre majd egy újabb tanulmányban kerülhet sor. Fontos lenne a továbbtanulás tényleges megtérülését is vizsgálni a frissen végzettek és a pár éve végzettek körében többváltozós módszerekkel, de erre sajnos nem alkalmas adatbázisunk.

Elemzésünk módszertani korlátja, hogy a továbbtanulás motivációt klaszterelemzéssel vizsgáltuk meg, mivel a faktorelemzés nem hozott értékelhető eredményt. A klaszterelemzés előnye, hogy az emberekből képez csoportokat, és nem a motivációs változókból, mint a faktorelemzés, hátránya viszont, hogy a klaszterek összefüggését a háttérváltozókkal nem tudjuk többváltozós lineáris regresszióval vizsgálni, csak kétváltozós módszerekkel.

Irodalom

- Becker, G. (1964): Human Capital. National Bureau of Economic Research – Columbia University Press, New York
- Bourdieu, P. (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel Gy. – Szántó Z. (szerk.) Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula, Budapest, 155–176.
- Engler Á. (2011): Kisgyerekes nők a felsőoktatásban. Gondolat, Budapest
- Fényes H. (2010): A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása? Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Galasi P. (2002a): F fiatal diplomások életpályája vizsgálata. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2002., TÁRKI, Budapest, 245–255.
- Galasi P. (2002b): F fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio* 2002/2., 227–236.
- Kertesi G. – Köllő J. (2006a): Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle*, 2006/március, 201–225.
- Kertesi G. – Köllő J. (2006b): Diplomások keresete 1992–2005. In: Fazekas K. – Kézdi G. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2006*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 80–87.
- Mincer, J. (1958): Investment in human capital and personal income distribution. *The Journal of Political Economy*, 66, 281–302.
- Pires, A. L. (2009). Higher education and adult motivation towards lifelong learning. An empirical analysis of university post-graduates perspectives. *European Journal of Vocational Training*, 46(1), 129–150.
- Pusztai G. (2004): *Iskola és közösség: Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Gondolat, Budapest
- Pusztai G. (2009): *A társadalmi tőke és az iskola: Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Új Mandátum, Budapest
- Pusztai G. (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig: Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Új Mandátum, Budapest
- Róbert P. (2018): Társadalmi tőke, humán tőke, befektetés a jövő generációba. In: Bozóki A. és Füzér K. (szerk.): *Lépték és ironia. Szociológiai kalandozások*. L'Harmattan Kiadó – MTA TK, Budapest, 269–284.
- Samuelson P. A. – Nordhaus, W. D. (2017): *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Schultz, T. W. (1983): *Beruházás az emberi tőkébe*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Tóth D. A. (2018): Elbukni a rajt után – Továbbtanulás és lemorzsolódás a Debreceni Egyetemen a képzési területek tükrében. In: Pusztai G., Szigeti F. (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 225–238.
- Veroszta Zs. (2014): Hallgatók jövedelmi motivációi és várakozásai. *Felsőoktatási Műhely*, 8:1., 101–116.